

Estudios Franciscanos

Vol. 117, núm. 461, ed. del. 2016

p. 631-646

Valentí Serra de Tavera

L'APORTACIÓ DEL CANONGE SALVADOR BOVÉ († 1915) ALS ESTUDIS LUL·LIANS

RESUMEN

Aproximación histórica al proceso de recuperación de los estudios lulianos en los territorios de Cataluña y Mallorca. Esta restauración del lulismo fue generada, en buena medida, por la acción cultural de los "magistri" del escolasticado de los capuchinos del convento de Palma de Mallorca a partir del año 1759 y, sobre todo, fue motivada a principios del siglo xx por la fecunda actividad cultural del terciario franciscano y erudito presbítero Salvador Bové († 1915), notable filósofo contemporáneo que, además de impulsar y restaurar en el año 1902 el culto litúrgico al Beato Ramón Lull en la ciudad de Barcelona, fundó la *Revista Lulliana* procurando, también, armonizar los textos del Beato Ramón Lull con los de Santo Tomás de Aquino a través de la publicación en 1913 de la monografía titulada *Santo Tomás de Aquino el descenso del entendimiento*.

Palabras clave: Ramón Lull, lulismo, Tomás de Aquino, tomismo, neo-escolástica, Francisco de Villalpando, capuchinos, Tercera Orden.

ABSTRACT

*Historical approach to the process of recovery of Lullian studies in the territories of Catalonia and Mallorca. This restoration of Lullism was generated largely by the cultural action of the "magistri" of the scholasticate of the Capuchins in the convent of Palma de Mallorca since 1759 and, above all, it was prompted in the early twentieth century by the fruitful cultural activity of the Franciscan tertiary and erudite priest Salvador Bové († 1915), remarkable contemporary philosopher who, in addition to promoting and restoring in 1902 the liturgical cult of the Blessed Ramón Lull in Barcelona, founded the *Lullian Magazine* trying, too, harmonize the texts of the Blessed Ramón Lull with those of St. Thomas Aquinas through the publication in 1913 of the monograph entitled *St. Thomas Aquinas the descent of understanding*.*

Keywords: Ramon Llull, Lullism, Thomas Aquinas, Thomism, neo-scholasticism, Francisco de Villalpando, capuchins, Franciscan Third Order.

1. INTRODUCCIÓ

L'escaiença del setè centenari del traspàs del cèlebre escriptor i filòsof Ramon Llull nascut a Palma de Mallorca l'any 1232 (alguns assenyalen, però, l'any 1233) on també hi acabaria els seus dies l'any 1315 (o potser l'any 1316?), ara fa VII segles, coincideix, també, amb el primer centenari de la mort d'un dels més destacats estudiosos dels textos filosòfics del "Doctor Illuminat" o "Arcangèlic". En efecte, enguany s'acompleixen els cent anys de la mort del prevere reusenc Salvador Bové i Salvador (Reus 1869 – Badalona 1915) que es formà a redós del seminari diocesà de Barcelona i, després, fou canonge magistral de la Seu d'Urgell (anys 1909-1915). Aquest eminent lullista fundà i dirigí la *Revista Lulliana*, una prestigiosa publicació erudita que tenia un caràcter mensual i que sortí estampada per primera vegada a la ciutat de Barcelona l'octubre de 1901, acabant la seva publicació el desembre de 1905, quan fou assumida per la *Revista Catalana d'Estudis Filosòfics*.

La *Revista Lulliana* ajudà a donar visibilitat a la renovació de l'escolàstica que suscità l'enciclista *Aeterni Parris* (1879) del papa Lleó XIII, de tal manera que la *Revista Lulliana*, a més de contribuir al coneixement i difusió de l'obra del beat Llull, es proposà, alhora, l'estudi i l'actualització del pensament lull·lià dins del nou corrent de la neo-escolàstica.

La vindicació, revalorització i reactualització de Llull la trobem ja expressada en el cos del sermó que el dia 30 novembre de l'any 1902 Salvador Bové² predicà en ocasió de la festa del beat en la cerimònia tinguda a l'església dels caputxins de la Mare de Déu de l'Ajuda (situada al carrer més baix de Sant Pere³ de Barcelona), on el Dr. Bové havia ingressat en el Terc

1. Amb l'enciclista *Aeterni Parris* el papa Lleó XIII impulsà la renovació dels estudis escolàstics donat prioritat als textos de sant Tomàs d'Aquino per damunt dels de sant Bonaventura, Joan Duns Escot i dels altres mestres de l'escolàstica.

2. Vegeu Salvador Bové, *Lo Beat Ramon Llull. Sermó predicat en la funció dedicada al Doctor Arcangèlic per la Venerable Orde Tercera de Sant Francesch en la iglésia de la Ajuda de Barcelona dia 30 de novembre de 1902 per Mossèn Salvador Bové*. Imp. F. Giró, Barcelona 1903, 13-14. Al final d'aquest sermó el predicador afirmà: "Mitreu, avuy les vostres doctrines tornan a ésser estudiades y buscades ab afany; lo vostre culte, publich y sagrat, torna a renaxer".

3. Sobre el ressò d'aquest sermó, vegeu el que escriví el cronista del Terc Orde de Barcelona, Francesc de Paula Amigó Pla, *Crònica de la Venerable Orde Tercera Franciscana de Obediència Caputxina de Barcelona (1883-1908)*. Imp. Altés, Barcelona 1910, 48-49: "En 30 de novembre, la Congregació de la Ajuda, va dedicar un culte públich al Servent de Déu y germà terciari, el B. Ramon Llull, cosa que de molts anys no s'havia fet en nostra ciutat. En la funció religiosa, que tingué lloch en la susdita iglésia, se va exposar entre llums y flors un quadro representant al Ben-haurat, y predicà son elogi el Rmt. Dr. Salvador Bové". Vegeu, també, Valentí Serra de Manresa, *El*

Orde dels caputxins amb el nom de "germà Ramon Llull Bové"⁴, essent aquest "lo primer panegirich de nostre Màrtir [Ramon Llull] que s'és fet en la restauració d'aquell culte"⁵, tal com també ho posà en relleu Felix Sardà i Salvany a les pàgines de la cèlebre *Revista Popular*⁶. Sobretot, això fou posat de manifest pel seu gran amic i col·laborador, el reverend Joan Avinyó, que presentà el canonge Salvador Bové com el principal i més "corratjos desvetllador del modern moviment lull·lià"⁷ en un article commemoratiu publicat dins la *Miscel·lània Lulliana* que, sota la coordinació del caputxi Martí de Barcelona, fou editada l'any 1934 en un fascicle extraordinari de la revista *Estudis Franciscans*⁸ on, justament, el pare Martí hi publicà importants documents inèdits sobre Ramon Llull⁹.

A la Mallorca i a la Catalunya dels anys trenta –especialment durant la commemoració del VIII centenari de naixença de Ramon Llull–, l'entusiasme per la figura i per la projecció assolida al llarg dels segles del "Doctor Arcangèlic" era quelcom realment extraordinari i que contrastava moltíssim amb aquella fredor, o indiferència, que es visqué en els anys previs al VI centenari del traspàs de Llull celebrat l'any 1915: "Lo que'm dius respecte el Centenari Lull·lià, ho veig impossible: a Mallorca pel Beat hi ha fredor; a Barcelona, gel. Allí, pel Centenari, total li celebraran una Novena amb sermó", es planyia el Dr. Salvador Bové en una carta al seu bon amic Mn. Joan Avinyó¹⁰. A poc a

Terc Orde dels Caputxins. Aportacions del llaic franciscà a la història contemporània de Catalunya (1883-1957), Facultat de Teologia de Catalunya, Barcelona 2004, 294-295.

4. Cf. *Estudis Franciscans*, 46 (1934) 386: "Entusiasme els terciaris franciscans de Barcelona a que dediquessin una festa especial al Beat Ramon Llull, festa que tingué lloc a l'església de l'Ajuda, predicant-hi ell mateix un arravatador panegíric. En tal ocasió entrà ell en el Terc Orde amb el nom de Ramon Llull", escriví el seu amic i deixeble Mn. Joan Avinyó.

5. Cf. Salvador Bové, *Lo beat Ramon Llull...*, o. c., 4-5: "Als terciaris franciscans de la Ajuda de Barcelona". L'exemplar d'aquest sermó conservat a la BHC, duu una dedicatòria manuscrita de Salvador Bové que diu: "Al M. I. Sr. Dr. Jaume Cararach, Phre., canonge de la Seu de Tortosa. Son antic deixeble". El reverend Jaume Cararach i Iborra, amic i col·laborador de Felix Sardà i Salvany, fou un dels més destacats dirigents del moviment integrista de Catalunya i bon amic i administrador dels freres caputxins de la restauració; cf. Valentí Serra de Manresa, *El Terc Orde dels caputxins...*, o. c., 396-397.

6. Cf. *Revista Popular*, núm. 1671 (Barcelona, 18 de desembre de 1902) 398-399: "Després de largo tiempo de no haberse celebrado en esta ciudad cultos públicos en honor del Siervo de Dios el filósofo y mártir mallorquín Beato Ramon Llull, cabele a la Venerable Orden Tercera de San Francisco de Asís, establecida en la Iglesia de Nuestra Señora de la Ajuda, de esta ciudad, la honra de haber reanudado este año tan piadosa tradición [...] Los fervorosos Terciarios barceloneses no deben consentir caiga jamás en olvido la bella figura de éste, su bienaventurado hermano de hábito".

7. Cf. *Estudis Franciscans*, 46 (1934) 374-375.

8. Vegeu el volum titulat *Miscel·lània Lull·liana. Homenaje al Beat Ramon Llull en el VII Centenari de la seva naixença*, dins *Estudis Franciscans*, n.ºs. 262-263 (juliol-desembre 1934) 163-480.

9. Cf. Martí de Barcelona, *Nous documents sobre Ramon Llull i la seva Escola*, dins *Estudis Franciscans*, 46 (1934) 326-339.

10. Carta de Salvador Bové a Joan Avinyó (La Seu d'Urgell, 12 de setembre de 1910), publicada dins *Estudis Franciscans*, 46 (1934) 374-375.

poc, però, es feu un cert callu i, en acostar-se la commemoració del centenari lul·lià, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el dia 6 de juny de 1915 dedica una sessió al Beat Ramon Lull on, el secretari de l'Acadèmia, Joaquim Mirer i Sans, en nom del Dr. Salvador Boyé – que es trobava greument malalt a Badalona –, llegí el text de la memòria que el canonge havia preparat sobre el beat Ramon Lull i la llengua llatina¹¹. Seguidament el president de l'Acadèmia, Josep Pella i Forgués, glossà alguns fragments de la versió catalana de la *Vida coetana* de Lull endegada també per Salvador Boyé qui, al cap de nou dies de la celebració d'aquesta sessió acadèmica, moria a Badalona a l'edat de 46 anys, el 15 de juny de 1915.

2. LA RENOVACIÓ FILOSÒFICA DEL SEGLE XVIII I EL LUL·LISME DELS FRARES CAPUTXINS DE CATALUNYA I MALLORCA

La renovació i recuperació del lul·lisme que va promoure el Dr. Salvador Boyé en els primers anys del segle xx ja s'havia produït, semblantment, i de manera anticipada en la vida cultural dels caputxins del convent de Mallorca dos segles enrere quan, dins d'aquell ambient de renovació filosòfica que es visqué a Europa a partir de la segona meitat del segle xviii, es feren alguns intents per tal d'ubicar el pensament de Lull en la cultura filosòfica de l'Europa moderna. En efecte, a la segona meitat del segle xviii, entre els frares caputxins catalans¹² –sobretot entre els caputxins valencians i mallorquins–, fou força remarcable l'influx dels corrents lul·lians que, en part, haurien de marcar la nova orientació dels estudis de la filosofia i teologia en llur vida cultural, especialment ran de la renovació filosòfica que es produí a la segona meitat del segle divuitè¹³. A propòsit d'aquesta renovació cal assenyalar que, a partir de la segona meitat del segle xviii, amb la reforma dels plans d'estudi que afectà totes les províncies de l'Orde caputxí¹⁴, els frares catalans optaren per introduir els nous manuals publicats a Europa per afavorir la renovació dels estudis i així introduir els joves caputxins als mètodes i a un coneixement renovat de la filosofia escolàstica.

11. Vegeu el text sencer publicat dins del *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VIII (1915): 65-68: "Ramon Lull y la lengua llatina". En aquest mateix acte, el secretari de l'acadèmia, Joaquim Mirer i Sans tractà sobre alguns aspectes biogràfics del Doctor Il·luminat: "Noves biogràfiques d'en Ramon Lull", *Ibid.*, 101-106.

12. El P. Basili de Rubí postà de manifest, tanmateix, la poca inclinació dels caputxins de Catalunya al lul·lisme i la seva notable afectió a Sant Bonaventura; cf. Basili de Rubí, *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, Barcelona 1978, 35-36: "Els caputxins catalans no foren gaire afeccionats al corrent lul·lià, al revés de mallorquins i valencians".

13. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona hi havia força obres de Ramon Lull, com ara les *Opera parva*, *Logica nova*, *Ars magna*, *Ars brevis*; tal com consta a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.

14. Cf. Valentí Serra de Manresa, *Organización y reforma de los estudios entre los capuchinos de Cataluña durante el siglo xviii*, Fuentes para su estudio, dins *Memoria Ecclesiae*, 13 (1998) 97-106.

Del conjunt de nous manuals per a l'estudi de la filosofia que foren incorporats en els escolàsticats dels caputxins del segle xviii hi destacà, particularment, la *Institutio philosophica brevis* que havia escrit el caputxí aragonès fra Lambert de Saragossa, expressament editada per tal d'afavorir la renovació dels estudis de la lògica, de la metafísica i de la física¹⁵. També foren introduïts a les aules caputxines els volums de la *Summa Philosophica* elaborada pel religiós dominic Salvador M. Rosellí¹⁶ un text, aquest, que fou molt ben acollit pels frares caputxins. A guisa de complement, els frares d'aquesta època també emparen els manuals de filosofia que havien endegat els framenors conventuals fra Llorenç Altieri¹⁷ i fra Josep Antoni Ferrari¹⁸.

Hem d'assenyalar que, a finals del segle xviii, també penetraren amb molta força dins de les cases d'estudi de la província caputxina de Catalunya les obres del filòsof caputxí Francisco de Villalpando¹⁹. Encara avui es conserven alguns exemplars del curs de filosofia villalpandiana a la Biblioteca Hispano-Caputxina al costat de manuscrits inèdits de les lliçons impartides pels lectors de filosofia (com ara de fra Silvestre de Barcelona i de fra Josep Francesc d'Olot) que a Catalunya seguien aquest mètode villalpandià, força suggeridor i renovat, però eclèctic²⁰. Semblantment, gaudeixen, també, d'un notable interès per a l'estudi de la renovació filosòfica a Catalunya, la valuosa col·lecció de manuscrits villalpandians conservats a la Biblioteca Universitària de Barcelona²¹, i a les biblioteques del Monestir de Poblet²², Episcopal de Barcelona²³ i Centre Borja. En aquesta darrera biblioteca, si-

15. BHC, *Institutio philosophica brevis methodo exarata, et ad theologica studia accommodata, a P. Fr. Lamberto a Caesara-Augusta, Ordinis S. Francisci Capuchinorum*, Saragossa 1773-1774.

16. Vegeu a la BHC, *Scholaris Meritae Roselli S. Theol. Mag. Ord. Praedicatorum Summa Philosophica ad mentem Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis*, Romae, Ex Typographia Olearii Pucinielli, 1779.

17. BPCSar, *Elementa Philosophiae [...] Adornata a F. Laurentio Altieri, Mfr. Con. Venetis*, Apud Thomam Bettinelli, 1790.

18. BPCSar, *Philosophia peripatetica [...] Joannis Dunsii Scoti Subtilium principis [...] Opera et studio F. Josephi Antonii Ferrari de Modoleira, Ordinis Minorum S. P. Francisci Conventualium*, Venetiis, Apud Thomam Bettinelli, 1767.

19. Per exemple, les obres matemàtiques i filosòfiques de Francisco de Villalpando formaren part de la biblioteca conventual de Santa Madrona, BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 209 i ss., núm. 295 i ss.

20. BHC, (Ms. 5-6-17), *Institutiones Philosophicae ad triennalem cursum [...] adipsenda licentiae praebente R. P. Francisco a Villalpando capuchino. Fr. Fabianus a Barchione scripsit*, manuscrit redactat l'any 1783 sota el guiatge de fra Josep-Francesc d'Olot, lector de filosofia.

21. Per exemple, vegeu el curs redactat pel caputxí Francisco d'Igalada l'any 1780; BUB, Ms. 1236, *Cursus Philosophiae*, f. 130: "iuxta mentem P. F. a Villalpando cuius doctrinae recto tramite sequimur".

22. BAPoblet, Ms. 57, *Recentis Philosophiae Tractatus Incipit Philosophiae R. P. Francisci a Villalpando*, (s.l., any 1830); *Ibid.*, Ms. 58, *Metaphisica Reverendi Paris Francisci a Villalpando, Academiae Cervanensis Auditoribus*, s.d.

23. BEBar, Ms. 109, *Philosophia R. P. Fr. a Villalpando, Academiae Cervanensis auditoribus accommodata*, (Cervera, any 1792).

tuada a Sant Cugat del Vallès, es custodien força manuscrits redactats pels jesuïtes que ensenyaren a la Universitat de Cervera³⁴.

El text del curs de filosofia del P. Francisco de Villalpando³⁵ introduí en l'ensenyament dels escolàstics una novadora metodologia analítica enfocada a un major aprofitament dels estudijs³⁶ i, sobretot, fomen als joves caputxins de regles interpretatives a propòsit dels diversos significats del llenguatge. Al costat d'aquest influx vilalpandí en la renovació dels estudijs de filosofia³⁷, cal posar en relleu l'adscripció d'un bon nombre de frares caputxins del segle XVIII a l'escola lul·liana; una adscripció que trobem formulada en alguns textos manuscrits que ens han arribat com, per exemple, el *Compendium admirabilis artis Raimundi Lullij*³⁸ redactat pel P. Josep M. de Barcelona³⁹. Aduhc, aquesta adscripció lul·liana es percep en el cos dels sermons pronunciats en ocasió de les commemoracions litúrgiques del beat mallorquí⁴⁰ i, també, en els parlaments efectuats durant les festes acadèmiques dels escolàstics⁴¹. Alguns d'aquests parlaments foren estampats⁴², i altres han romàs inèdits⁴³.

L'afeció dels frares caputxins al lul·lisme es palesa, sobretot, donant un esguard a la nodrida quantitat d'obres de Ramon Lull que formaren part de

les antigues biblioteques caputxines; especialment la del convent mallorquí de Palma de Mallorca i la del convent barceloní de Santa Madrona⁴⁴. En efecte, a la majoria de les biblioteques conventuals dels frares caputxins de Catalunya i Mallorca hi solia haver alguna edició de les *opera parva*⁴⁵ lul·lianes, així com també volums amb les principals obres espirituals⁴⁶ de Lull i, sobretot, els textos filosòfics lul·lians⁴⁷, principalment el tractat de lògica⁴⁸. En el convent de Palma de Mallorca fou on més abundaren les obres lul·lianes que, junt amb altres rareses bibliogràfiques, aportà el seu darrer bibliotecari, poc abans de l'exclausuració, el P. Lluís de Vilafranca de Bonany († 1847); un conjunt d'obres, força significatives, que suscitarren l'admiraó del pare Jaume Villanueva que les esmentà en el seu famós *Viaje [sic] literario*⁴⁹. Actualment, alguns d'aquests llibres han passat a formar part de la nodrida col·lecció lul·liana de la biblioteca provincial dels caputxins de Sàrria, on hi figuren les principals obres de Lull traduïdes al castellà⁴⁰, for-

24. BCBorja, Ms. 152, *Philosophia Reverendi Patris Francisci a Villalpando Academiae Cerverensis accommodata ad universam Philosophiam*, (Cervera, anys 1793-1794). Aquest manuscrit, redactat per Jaume Puig, recull les lliçons del Dr. Josep Blanch: "Ex libris Jacobi Puig Sansoricensis studentis Philosophiae in Academia Cerverensis sub Dre. Josepho Blanch amnis a Nativitate Domini 1793 et 1794".

25. BHC, *Philosophia ad usum Scholae FF. Minorum S. Francisci Capuciorum Provinciae utriusque Castellae accommodata [...] in tres tomos distributa. Auctore R. P. Francisco a Villalpando*, (3 vols.), Martí, Spud Joachimum Ibarra, 1787.

26. BCBorja, Ms. 152, *Philosophia Reverendi Patris Francisci a Villalpando...*, o. c., f. 139: "De methodo analytica. Analytica methodus praeter regulas quae...", *Ibid.*, f. 141: "De methodo synthetica", *Ibid.*, f. 145: "De methodo studenti".

27. Cf. German Zamora Sánchez, *Universidad y Filosofía Moderna en la España Ilustrada. Labor reformista de Francisco de Villalpando (1740-1797)*, Instituto Storico del Capuccini, Roma 1989.

28. ACA, *Monacals-Universitar* (Llig. 64), s. f.

29. Cf. Basili de Rubí, *Els caputxins a La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona 1984, 36-37: "Fra Josep M. de Barcelona, docte i polifacètic religiós, en aquest final de segle [XVIII] tribuà culle al lul·lisme amb l'obra *Compendiosa admirabilis artis Raimundi Lullij*".

30. En un gravat estampat a París la segona meitat del segle XVIII "A París, chez Daudet rue St. Jacques", ja es qualificà el beat Ramon Lull com a sant: "Sanctus Raimundus Lullius, Tertii ordinis S. Francisci, celebris et martyr inclitus, Majoriticae nativus", etc.

31. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros. Índice de los que contienen los tomos de sermones varios*, T. XVII: "Discurso Panegirico en honra del B. Raymundo Lullio".

32. A tall d'exemple, vegeu a la BHC el sermó predicat a Palma el dia 25 de gener de 1734 pel caputxi Josep de Mallorca, *El bien honesto, útil y deleytable de la sabiduria del Iluminado Doctor y Martyr de Christo Señor nuestro, el B. Raymundo Lullio*, Mallorca. En la Casa de la vida Gaspar, 1734.

33. Vegeu a l'APCC, *Panegirico del martyr de Jesu-Christo El Beato Raimundo Lullio. Predicado en la iglesia de religiosos observantes, dia 27 de octubre de 1858 con motivo de la fiesta con que el Colegio de la Sabiduria obsequió al referido Lullio, su maestro y patrono*, s. f.

34. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.

35. BPCSar, *Beati Raimundali Lullii Doctoris Illuminati et Martyris, Tertii Ordinis Sancti Francisci. Opera Parva*, Palma Balear 1744-1745, conjunt d'opuscles estampats en quatre volums. Aquestes obres també havien format part de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Phil. núm. 34: "Opera Parva".

36. BPCSar, *Libro de Sta. Maria compuesto en idioma lemosino por el inclyto martyr y Doctor Iluminado el Beato Raymundo Lullio. Traducido fielmente a el castellano por un devoto*, Mallorca, Oficina de Ignacio Frau, 1755.

37. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Praetursor introductorie in Algebrae Speciosam Universalem, vel Arithem Magiam Universalem scienti et demonstrandi B. Raimundali Lullii, Moguntiae, Per Joannem Georgium Häffner*, 1723. L'antiga biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona compà, també, amb diverses obres de Lull: *Logica nova, Ars magna, Ars brevis, De assensu et de assensu intellectus, Contemplatio ad Deum*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.

38. A l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia una edició de la *Logica nova* de Lull, publicada a Palma de Mallorca l'any 1744; (vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 51). Aquest volum de la *Logica Nova* pertanyia al P. Felix M. de Martorell i, del convent barceloní de Santa Madrona passà als frares d'Arenys de Mar, tal com consta en una anotació manuscrita: "Ad usum FF. Cap. de Arenys". Actualment el volum forma part de la BPCSar, *Beati Raimundali Lullii, Doctoris Illuminati et Martyris, Tertii Ordinis Sancti Francisci. Logica nova*, Palmae, Ex Typis M. Cerdà et M. Amorós, 1744.

39. Cf. Jaime Villanueva, *Viaje literario a las Iglesias de España*, Vol., XXII, 219-230: "La biblioteca de los PP. Capuchinos llanó particularmente mi atención".

40. A tall d'exemple, vegeu a la biblioteca dels caputxins de Sàrria els volums titulats: *Bianquerna. Maestro de la perfección cristiana [...] compuesto en lengua lemosina por el Iluminado Doctor, Martyr invictissimo de Jesu-Christo y Maestro universal de todas Artes y Ciencias, Beato Raymundo Lullio*, Mallorca, Imp. Vda. Frau, 1749; *Libro Felix, o Maravillas del Mundo compuesto en lengua lemosina por el Iluminado Doctor y Maestro y Martyr el Beato Raymundo Lullio, mallorquin*, (2 vols.), Mallorca, Imp. Vda. Frau, 1750; *Libro del ascenso y descenso del entendimiento, compuesto por el Iluminado Doctor y Martyr de Jesu-Christo el Beato Raymundo Lullio, mallorquin de la Tercera Orden del S. P. S. Francisco*, Mallorca, Imp. Vda. Frau, 1753.

ça volums amb textos llatins lul·lians⁴⁴ (àdhuc d'àlgebra)⁴⁵; i alguns volums antics amb obres del "Doctor Arcangèlic" estampats en llengua catalana⁴⁶.

A propòsit de la renovació filosòfica viscuda pels caputxins de la Mallorca i de la Catalunya del set-cents⁴⁴, a més de l'assimilació de la filosofia vilalpandista pels joves estudiants (que empraren el mateix text manualístic usat a bona part de les universitats hispanes)⁴⁵, s'ha de posar en relleu que els freres de Mallorca maldaren per adaptar el mètode lul·lià als nous corrents de pensament tal com, semblantment, ho faria alguns anys després, i de manera força reeixida, el canonge Salvador Bové en el clima de renovació filosòfica que havia motivat el moviment cultural de la neo-escolàstica.

En el segle XVIII fou particularment destacable l'aportació dels "magistri" de l'escolàstica del convent caputxí de Palma de Mallorca on es desenvolupà un dels moviments culturals de més gran fecunditat i projecció en la història del lul·lisme⁴⁶, car comptà amb lectors o professors de filosofia de renom, com fra Bernardí de Mallorca que l'any 1759 inaugurà la càtedra

41. Vegeu a la BPCSar, *Proverbia Rerumundi. Philosophia amoris eiusdem*. In chalcographia Ascensiana impensis Ioannis Parvi, 1516; *Beati Raymondii Lullii Dri-tilium. Et Martyris. Tertii Ordinis S. Francisci. Liber de Ascensu et Descensu intellectus*. Palmae Majoricae. Ex Typis M. Cerdà et M. Amorós, 1744.

42. Vegeu a la BPCSar, *Præcursor introductorie in Algebram Speciosam Universalem vel Arithm. Magnam Universalem scientiæ et demonstrandi B. Raymondii Lullii. Doctoris Illum. et Martyris. Moguntiae, Ex Officina Typographica Mayeriana, 1723*.

43. Per exemple, a la biblioteca dels caputxins de Sarrà el volum situat en la signatura 208-7-4, es tracta d'un bellíssim exemplar gòtic del *Blanquerna* estampat junt amb el *Llibre d'oracions y contemplacions del enteniment en Deu, compost per lo Illuminat marçor y mestre Ramon Lull*. València. A casa de mestre Joan Jofre, 1521. Aquestes obres lul·lianes foren regalades l'any 1827, poc abans de l'exclaustració, pel reverend Nicolau Valls al pare Lluís de Vilafranca de Bonany, bibliotecari dels caputxins de Palma. Semblantment, pel que fa als anys previs a l'exclaustració, l'arxiver diocesà de Vic, Dr. Miquel dels Sants Gros, volgué assenyalar la presència d'obres lul·lianes a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Vic; cf. *Estudios Franciscanos*, 87 (1986) 951-952: "Tampoc hi faltaven [...] les obres de Ramon Lull".

44. Sobre aquesta modernització de l'ensenyament de la filosofia, vegeu Valenti Serra de Manresa, *Els caputxins i la renovació filosòfica del segle XVIII. Notícia de dos manuscrits mèdics del curs de filosofia de Francisco de Villalpando*, dins *Analeceta Sacra Tarraconensis*, 67 (1994) 179-190.

45. Per exemple, el Dr. Manuel Abadal redactà tres petits manuals de filosofia vilalpandiana, molt sintètics, destinats als seus alumnes de la Universitat de Saragossa; vegeu a la BHC, *Definitioum ac resolutionum dialecticæ et logicæ Rmi. P. Fr. Francisci Villalpandi. Synopsis a Doct. Emanuele Abadal*, in *Universitate Caesari-Agustiana Philosophiæ Professore, suorum Discipulorum utilitate, et commodò elaborata*, Caesari-Agustae. Ex Officina Joannis Ibañez, s.d.; id., *Definitioum ac resolutionum physicae generalis*, s.d.; id., *Definitioum ac resolutionum physicae particularis, metaphisicae et aethicae*, s.d.

46. Cf. Lluís de Flandes, *Tratado y resumen del caos lulliano*, Palma de Mallorca, Imp. Pedro Antonio Capó, 1740. El caputxí Lluís de Flandes, el 30 de juny de l'any 1737 havia predicat al convent de Sant Francesc de Palma de Mallorca la festa del Beato Ramon Lull; vegeu a la BHC, *Oración panegírica y panegírica en la grave, quanto solemne fiesta que, en 30 de junio del año 1737, a honra del martyrio de su invicto héroe el Beato Raymondio Lulio celebró la Ciudad de Palma*, Mallorca, En Casa de la Vidua Guasp, 1737.

de filosofia lul·liana⁴⁷ al convent de Palma com a resposta a l'aplicació del pla de renovació dels estudis que l'any 1757 impulsà el ministre general de l'Orde, fra Serafi de Ziegenhals (o de Capricolle)⁴⁸, per tal d'aplicar les disposicions reformistes del papa Benet XIV⁴⁹.

D'aquest esforç renovador de la filosofia lul·liana promogut pels freres caputxins de Mallorca s'ha conservat un eloqüent testimoni. En efecte, a la Biblioteca Hispano-Caputxina hi ha el manuscrit titulat *Compendium Philosophiæ*, que és un curs de filosofia *iuxta mentem Doctoris Arcangelici im-partit*, l'any 1790, a la *Schola Magistri Raymondii Lullii*, una institució docent ubicada en el convent de caputxins de Ciutat de Mallorca⁵⁰ que funcionà en el moment més brillant —i exegeticament més profund— dels *studia lulliana*. El manuscrit porta una relleugadura contemporània que imita les enquadernacions divuitesques i consta de 198 pàgines acuradament cal·ligrafiades. Els continguts del *Compendium Philosophiæ* volen ser una confrontació del sistema lul·lià amb els principals corrents filosòfics i teològics i, sobretot, volen polemitzar amb alguns corrents ideològics del segle divuitè: l'harmonia preestablerta (Leibniz) i el determinisme psíquic dels animals (Descartes). Es tracta, doncs, d'un compendi de filosofia molt ben estructurat, i de clara orientació lul·liana, que avui hem d'essguardar com a una seriosa proposta per a modernitzar, o actualitzar, l'aportació filosòfica de Ramon Lull.

El manuscrit es divideix en quatre parts, subdividides cadascuna en dues més, que corresponen segurament a quatre cursos⁵¹. Gaudeix d'una gran importància la *Logica Parva* i cal reblar que en les pàgines d'aquest *Compendium Philosophiæ* el text lul·lià de l'*Ars* hi és entès, molt encertadament, com una segona manera d'argumentar (la primera és el sil·logisme), i no pas és copsat com a eix fonamental del sistema lul·lià, la qual cosa voldria dir que l'*Ars* de Ramon Lull és tan sols una manera d'argumentar i, per això, els *Magistri* caputxins en saberen aprofitar fructuosament els termes però no pas el mecanisme.

47. BHC, *La voz de la divina sabiduría [...] en acción de gracias a su Divina Magestad por haver dispuesto con adorable Providencia se leyesse la Lulliana Doctrina en dicho Convento. Dixo el M.R.P.Fr. Bernardino de Mallorca capuchino, constituido primer Lector de Philosophia y Theologia Lulliana por su Reverendissimo Padre General*, Palma de Mallorca, En la Oficina de Ignacio Frau, 1759.

48. Vegeu a l'APCC, *Formació i Estudis*, llig. A-5-12: Seraphinus a Capricolle, *Decretum Generale de studiis ordinatè et fructuose peragendis* (Roma, 6 d'octubre de 1757); *Plan de Estudios conforme a los decretos de Benedicto XIV* (Madrid, 20 de setembre de 1758).

49. Cf. Valenti Serra de Manresa, *Aportació dels fenomenos caputxins a la cultura catalana*, Barcelona 2009, 200-218: "La renovació dels estudis".

50. BHC, *Compendium Philosophiæ iuxta mentem D. Archangelici B. Raymondii Lullii*, manuscrit redactat l'any 1790 al convent de caputxins de Palma de Mallorca.

51. En especial, vegeu les quatre parts titulades: "Prolegomena (origo et definitio Philosophiæ, eius divisio); Logica (Logica Parva, Logica Magna); Metaphisica (De natura entis, de entis speciebus); Pneumatica (Psychologia rationalis, Psychologia empirica)".

A inicis del segle xx i sobre la manera d'argumentar el beat Ramon Llull en la seva *Ars Magna*, el reverend Salvador Bové amb les seves publicacions volgué assenyalar que, gràcies als escrits de Ramon Llull, Catalunya fou el primer poble neollatí a posseir un pensament propi⁵² i, per aquesta raó, malda per presentar el lul·lisme talment la millor expressió del pensament nacional de Catalunya. A més, el canonge Bové malda per harmonitzar la doctrina lul·liana amb l'escolasticisme renovat que promogué el ja esmentat papa Lleó XIII i, per a dur-ho a terme, cercà l'orientació i el consell de Marcel·lí Menéndez Pelayo, a qui li demanà també que l'ajudés a trobar una canongia a alguna seu catedralícia de Castella, car la vida eclesial i cultural desenvolupada a la Seu d'Urgell a Salvador Bové li produïa una sensació d'ofec: “no hay ambiente científico y, a la verdad, me ahogo”, escribí dolgut adreçant-se al savi pol·lígraf. El càrrec de canonge magistral a la Seu d'Urgell el prevere Salvador Bové l'havia obtingut després d'unes renyides oposicions guanyades el 12 de febrer de 1909. Un any abans, el Dr. Bové, quan publicà pública *El sistema científico luliano*⁵³, ja va rebre l'encoratjament de Menéndez Pelayo, que felicità el jove canonge pel fet redactar la monografia en llengua castellana i així donar a la publicació molta més divulgació i abast⁵⁴. Aquest comentari crític a l'*Ars Magna* el redactà Salvador Bové cercant el recolzament de diversos professors de filosofia, com ara Mr. Josep Pou i Batlle i els caputxins Querubí de Carcaixent i, sobretot, de Francesc de Barbens⁵⁵, tal com consta en la dedicatòria manuscrita del volum conservat a la Biblioteca Hispano-Caputxina⁵⁶. Amb aquest comentari a l'*Ars Magna* el canonge Bové malda per presentar, de manera coherent, una harmonització de les aportacions de Ramon Llull i de Tomàs d'Aquino, tal com ho posà en relleu Josep M. Baranera, censor de l'obra:

Por lo que toca al Ascenso, el autor no hace otra cosa que conciliar las doctrinas del B. Lulio con las de Santo Tomás de Aquino. Por lo que respecta

52. Sobre les aportacions del Dr. Salvador Bové al lul·lisme, vegeu l'estudi de Lluís Rouraera Farré, *Escrits i polèmiques del lul·lista Salvador Bové*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1986.

53. BHC, *El sistema científico luliano. Ars Magna: exposición y crítica por D. Salvador Bové*, Tip. Católica, Barcelona 1908.

54. Vegeu la carta de Marcel·lí Menéndez Pelayo a Salvador Bové (Santander, 7 d'octubre de 1908): “Ha hecho bien Vd. en escribir su libro en castellano porque maneja perfectamente nuestra lengua, y de este modo puede llegar a más lectores su contenido, que no interesa únicamente a los catalanes”.

55. A les pàgines xviii-Lxiii de *El sistema científico luliano*, hi trobem expressar el “Parecer del Rdo. P. Francisco de Barbens (del Convento de Sarrà-Barcelona), lector que ha sido de Filosofía y Teología”. Francesc de Barbens també féu una recensió d'obra de Salvador Bové a *Estudios Franciscanos*, II (1908) 434-435, on expressà el seu disgust per la manera poc adient de Salvador Bové de cercar adeptes al lul·lisme: “Baste consignar, que este camino no es el más a propósito para formar proselitismo luliano, conforme intenta el autor”.

56. La dedicatòria diu: “Al P. Francesch de Barbens, padri d'aquesta obra. Son admirador y amich, Mossèn Bové”.

al Descenso, demuestra el autor, que dicho procedimiento ideológico tiene sus precedentes en la Ciencia cristiana y sus precursores en ilustres representantes de la Patristica y Escolástica como San Agustín, San Anselmo y San Buenaventura⁵⁷.

3. EL DR. SALVADOR BOVÉ I LA RESTAURACIÓ DELS ESTUDIS LUL·LIANS

L'any 1934 el reverend Joan Avinyó, amic, deixeble i col·laborador del Dr. Bové, en la *Miscel·lània Lul·liana* que fou publicada per iniciativa dels freres caputxins, posà de manifest les sovintejades incomprensions que patí el canonge Salvador Bové i volgué remarcar que “a Mossèn Bové se'l va abandonar en vida i continua fent-se-li el buit després del seu traspàs”⁵⁸, car ja l'any 1897, essent encara un jove sacerdot, el bisbe de Barcelona, Jaume Català, pressionat per les intrigues del sacerdot integrista-nocedalista Gaietà Soler, condemnà de manera explícita un estudi de Salvador Bové que havia estat premiat en els Jocs Florals de 1896 sobre el filòsof Ramon Sibüda⁵⁹, un pensador, Sibüda († 1436), que de manera pionera ja intentà d'adaptar el lul·lisme als temps moderns.

Salvador Bové fou un dels eclesiàstics que —amb sintonia amb el bisbe i clerecia de Mallorca— destacà més notablement en promoure l'any 1904 la represa de la causa de beatificació de Ramon Llull⁶⁰: “de la qual en fou relator el caputxí català Cardenal Vives i Tutó⁶¹, [i] seguí els

57. Cf. *El sistema científico luliano*, o. c., 596-597: “Censura eclesiástica” (Barcelona, 11 juny 1908).

58. Cf. *Estudios Franciscanos*, 46 (1934) 374-401: “Un fervorós lul·lista modern: semblança del Dr. Salvador Bové”.

59. Cf. *La Vanguardia* (Barcelona, 1 de maig de 1897): “Edicto de prohibición y retractación de Salvador Bové por su libro sobre Sabunde”; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, núm. 1179 (29 d'abril de 1897) 98-101: “Hacemos saber: que habiendo sugerido a revisión el opusculo titulado *Asseng crítich sobre l'filosofh barceloni En Ramon Sibüda*, escrito por el Rdo. D. Salvador Bové y Salvador, vicario de San Juan de Gracia, que se publicó en esta ciudad el año próximo pasado con las debidas licencias, y resultando de la nueva y concienzuda censura, emitida de orden de Nos por una Junta de teólogos calificados [...] por la defectuosa manera de explicar las relaciones de la razón humana con la fe divina [...] el Rdo. Salvador Bové se ha cometido humilde y meritoriamente, retractando sus errores, habiendo retirado de la venta los ejemplares de su libro de que disponia y manifestándose adherido de todo corazón a las enseñanzas de la Iglesia, que acepta en toda su integridad”.

60. Cf. *Majoricem, Confirmationis cultus famuli Dei Raymundi Lulli Tertii Ordinis S. Francisci Beati nuncupati seu declarationis casus excepti a decretis Urbani papae VIII*: text publicat per Salvador Bové, *El sistema científico luliano*, Barcelona 1908, 548-568, on hi ha editada la resposta de César de Sanctis.

61. S. Bové, *El sistema científico luliano*, o. c., 549: “A los 13 de febrero de 1904, el Ilustrísimo señor Obispo, Clero y Fieles de Mallorca pidieron a Su Santidad la confirmación del culto sagrado y público que desde tiempo inmemorial se tributa en aquella isla al Beato Raimundo Llull, Doctor Arcangélico y Mártir. La Causa fue despachada y fallada favorablemente por la Sagrada

tramits legals essent despatxada i fallada favorablement per la Sagrada Congregació de Ritus el dia 11 d'abril de 1905, mancant només el *placet* del Papa⁶², escriví amb optimisme, Joan Avinyó. La represa del procés de beatificació de Lluïl es produí dins del clima de gran puixança immaculista de l'Any Marià de 1904 (en el cinquantenari de la proclamació del dogma de la Immaculada Concepció) quan, el qui fou secretari del cardenal Vives i Turó, el caputxí Rupert M. de Marresa, publicà l'edició anotada de la versió castellana del *Llibro de la concepción virginalis*, atribuït a Ramon Lluïl⁶⁴.

L'any 1908 el Dr. Bové edità, com hem esmentat més amunt, *El sistema científico lulliano*, una suggerent i documentada exposició crítica a l'*Ars Magna* de Ramon Lluïl convertint-se així amb el "restaurador del neo-lulisme, adaptant-lo a les corrents modernes"⁶⁵; una restauració filosòfica del pensament de Lluïl que, tanmateix, fou esguardada amb recel i amb sospita per alguns membres de l'escola tomista de Salamanca, especialment a través dels escrits del dominic Sabino Martínez Lozano que l'any 1912 polemitzà amb el Dr. Bové des de la revista *La Ciencia Tomista*⁶⁶ amb uns articles de to força agre que, un temps després, en el 1917, van ser contestats amb un acurat estudi endegat pel reverend Josep Casadesús, on comparà l'actitud del pare Sabino amb la de l'inquisidor Nicolau Eimeric i Marrell († 1399), falsificador i manipulador dels textos lul·lians:

Y tenemos aquí el último *marrell* encarnado en un colega del primero, fray Sabino Martínez Lozano, quien, siguiendo el ejemplo del cruel inquisidor medieval, falsa las doctrinas lullianas y falsa las condenaciones de la Iglesia [...] Fray Sabino, no hallando un texto de Raimundo Lulio donde morde; amontona textos sobre textos, y los guisa como le place, para deducir que Lulio creyó en la *demonstrabilidad intrínseca rigurosa de los misterios* (sic), y no hallando en el tiempo del santo una condenación de aquella doctrina, acude al anatema del Concilio Vaticano. La tarea de fray Sabino es tan odiosa como ridícula [...] falsa a Lulio que no dice tal. No dice tal, antes dice

Congregación de Ritos el día 11 de abril de 1905, habiendo sido relator de la misma el Eminentísimo Cardenal catálan Vives y Turó, gran devoto del Beato mallorquín".

62. Cf. *Estudios Franciscanos*, 46 (1934) 388-389.

63. Vegeu a la BHC, *Llibro de la Concepción Virginal atribuida al Beato Raimundo Lull*, Versión castellana de D. Alonso de Cepeda, teniente de maestro de campo general. Publicado enmendado y largamente anotado el Padre Fr. Ruperto M. de Marresa, capuchino, Imp. de Subirana, Barcelona 1906.

64. Vegeu a la BN, *Llibro de la Concepción Virginal. Por el qual se manifiesta por razones necesarias que la Virgen purissima Madre de Dios fue concebida sin mancha de pecado original*, Compuesto por el Ilmo. Maestro B. Raymundo Lulio, Traducido en Español por el Teniente de Maestro de Campo general D. Alonzo de Zepeda, En Bruselas, En Casa de B. Vivien, 1664.

65. Cf. *Estudios Franciscanos*, 46 (1934) 292.

66. Cf. Sabino Martínez Lozano, *Demonstrabilidad de los misterios de la fe según Raimundo Lulio*, dins *La Ciencia Tomista*, VI (1913) 195-206; VII (1913) 54-71; VIII (1913) 48-64.

lo contrario... porque siempre pone la fe por delante y por encima de la razón, y porque reconoce el misterio en los misterios⁶⁷.

De l'extensa obra com a lul·lista de Salvador Bové en aquest article ens fixarem només –i encara molt breument–, en la monografia que publicà l'any 1913, poc temps abans del seu traspàs, i que, sota un títol que inicialment podria prestar-se a equívocs per la referència tan directa a l'*Aquinate* – Sant Tomàs d'Aquino († 1274) –, hom podria pensar de bell antuvi que no es tracta d'un estudi lul·lià⁶⁸. En aquesta monografia suara al·ludida, titulada *Santo Tomás de Aquino y el descenso entendimiento*, el Dr. Salvador Bové volgué oferir la seva darrera (i potser també la més significativa i ambiciosa) aportació a la renovació del lul·lisme dins del moviment neo-escolàstic.

En efecte, amb el llibre titulat *El descenso del entendimiento* el Dr. Bové revaloritzà una de les principals obres filosòfiques de Ramon Lluïl, *El Liber de ascensu et descensu intellectus* (Montpeller 1303), on el "Docent Arcangèlic" malda per harmonitzar Plató i Aristòtil. Aquesta obra apologetica de Lluïl el canonge Salvador Bové la volgué completar amb una articulació del mètode ascendent aristotèlic-tomista amb el mètode descendent platònic-lul·lià: una agosarada empresa de renovació filosòfica que fou elogiada per Menéndez Pelayo⁶⁹ però que, tanmateix, fou esguardada amb recel i sospita, com hem dit més amunt, pels dominics de l'escola tomista de Salamanca i, també, per alguns membres de la Companyia de Jesús, com ara el pare Eustaquio Ugarte de Ercilla, que féu una crítica força severa als intents de Salvador Bové de conciliar Lluïl amb el moviment neoescolàstic:

67. Vegeu la monografia de Josep Casadesús, *El Arte Magna de Raimundo Lulio. Doctor Iluminado y marit*, Barcelona 1917, 26-27. El P. Sabino Martínez Lozano a *La Ciencia Tomista*, VIII (1913) 63-64 havia escrit: "Lo cierto es que Raimundo Lulio creyó en la demostrabilidad intrínseca rigurosa de los Misterios, y que esta doctrina está terminantemente condenada por el Concilio Vaticano".

68. Cf. Salvador Bové, *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento*, Tip. F. Guasp, Palma de Mallorca 1911 [sic]; l'obra diu l'imprimatur del 14 de juliol de l'any 1913 i a aquest estudi hi fou inserida, també el 1913, una nova portada amb un subtítol on, expressament, es volia posar en relleu la dimensió lul·liana de la monografia. Vegeu a la BN, *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento. Pladn y Aristóteles armonizados por el Beato Raimundo Lulio*, Imp. E. Subirana, Barcelona 1913, XII + 832 pàgines.

69. El Dr. Salvador Bové, en una carta que adreça a Menéndez Pelayo (Sant Quirze de Terresa, 19 de juliol de 1912) exposà que: "El sistema lulliano compone en substancia del ascenso y descenso de entendimiento, a saber, ascendemos en el conocimiento de la verdad por medio de los sentidos externos e internos, y por el entendimiento agente y posible, y luego descendemos lo contrario y especificando a lo particular [...] El descenso lulliano del entendimiento debe ser el hermoso y definitivo coronamiento del aristotelismo o neoescolasticismo del Instituto Superior de Filosofía de Lovaina. Aristóteles redactó los cánones del ascenso y el Beato Lulio los cánones del descenso".

Sentimos mucho tener que disentir del Dr. Bové, pero hemos de ser sinceros y francos. Es difícil, muy difícil, que el método descendente luliano haga fortuna. La razón es clara. Lo que ha de servir de base o punto de partida de un método ha de ser una de esas grandes verdades cuyo conocimiento claro descansa plenamente el entendimiento. Así en el ascendente comenzamos la subida por la percepción clara de los hechos o por el conocimiento cierto de alguna verdad singular; y viceversa, en el descendente partimos de aquellas verdades evidentes, llenas de luz, como *quidquid dicitur de omni*⁷⁰.

Malgrat aquesta crítica dels dominics i dels jesuïtes a l'obra *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento* cal posar en relleu la valuosa i destacada aportació del Dr. Bové a la neo-escolàstica, car "l'intent de mossèn Bové no fou de voler oposar un lul·lisme, més o menys modernitzat, al tomisme recomanat pel Papa Lleó XIII, sinó agermanar-los perfectament"⁷¹, és a dir, Salvador Bové mirà d'estudiar les obres de Ramon Llull sense cap mena prejudici seguint les orientacions del bisbe d'Oriolà, el mallorquí Joan Maura, expert lul·lista:

A nuestro entender, el Renacimiento Luliano, una vez bien sentada la ortodoxia del insigne Doctor, ha de limitarse a propagar el conocimiento de sus doctrinas, y hacer resaltar el alcance y la originalidad de la vasta concepción filosófica [...] De las obras del Beato Lulio, estudiadas sin prejuicio de escuela y con imparcial criterio puede sacarse un caudal de doctrina con que enriquecer el neo-Escolasticismo que armonizando lo antiguo con lo moderno —*verera novis agenda*— va abriéndose paso conquistando en el campo de la filosofía nuevas y excelentes posiciones⁷².

A les pàgines de l'obra *El descenso del entendimiento* el Dr. Bové hi oferí una nova visió del lul·lisme a partir de l'origen del coneixement, segons l'epistemologia de Llull. El canonge magistral de la Seu d'Urgell maldatà per vertebrar el sistema científic de l'ascens i descens de l'enteniment:

aquest puja a Déu mitjançant el coneixement de les creatures, per via d'abstracció (Aristòtil), i una vegada conegut Déu, les seves perfeccions infinites esdevenen per a l'home fogars de llum que il·luminen la baixada i li serveixen de nous principis intel·lectuals per a conèixer les coses amb una altra claror superior a la primera (Plató). El sistema és realment seductor i l'habilitat està en no caure en l'ontologisme, puix explica la major intensitat de llum en la baixada, pel text del llibre *De videndo Deo*, de Sant Agustí⁷³.

70. Cf. *Razón y Fe*, XXXVIII (1914) 243-246.

71. Afirmació del lul·lista Joan Avinyó a *Estudios Franciscanos*, 46 (1934) 379-380.

72. Cf. Joan Maura, *El optimismo del Beato Raimundo Lulio*, citat per Salvador Bové, dins *El sistema científico luliano*, o. c., 595-596.

73. *Estudios Franciscanos*, 46 (1934) 398-399.

En efecte, Salvador Bové ho reblava així:

El Descenso del entendimiento hallase en germen en las obras del Aquinate. Tomás tuvo ese punto de vista por haberlo encontrado en San Agustín, San Anselmo y otros. Y que si [Tomás] no desarrolló la teoría del Descenso fue por no ser entonces el tiempo oportuno y congruente [...] Parece ser que el presente es el tiempo oportuno para el desenvolvimiento del Descenso del entendimiento, pues se trata seriamente de una *revisión* del tomismo, de *repenar* las doctrinas escolásticas medioevales y de buscar la conciliación de Platón con Aristóteles y, por fin, sin dejar de ser tomistas, o mejor dicho, aun dentro de la misma Escuela tomista, podemos enarbolar la bandera del Lulismo apoyándonos en la Enciclica *Aeterni Patris*⁷⁴.

La suggeridora i novadora aportació del Dr. Bové a l'epistemologia i a la renovació del lul·lisme que formulà a través del seu llibre *El descenso del entendimiento*, fou glossada i elogiada en força publicacions periòdiques de caire divulgatiu, especialment les editades pels religiosos caputxins de Catalunya⁷⁵, d'Andalusia i de Castella⁷⁶, que totes coincidiren en qualificar al canonge Bové de fervorós lul·lista i un dels més entusiastes representants del modern renaixement lul·lià. Per exemple, en la ressenya publicada pels frares de Sevilla volgueren posar en relleu que el canonge Bové "presenta a Llull com el que da solució a uno de los problemas más árduos de la filosofía: sobre el problema del origen de nuestras ideas"⁷⁷, puix que a través de l'harmonització de l'epistemologia de Plató i d'Aristòtil que féu el beat Ramon Llull, el canonge Bové insistí que calia conjuagar l'estudi de les obres de Tomás d'Aquino amb les de Ramon i Llull, coneguts respectivament com a "Doctor Angélic" i "Doctor Arcangélic" puix que "ambos pensadores —Tomás y Llull— se completan y perfeccionan mutuamente" y "según nuestro parecer el beato Raimundo Lulio reúne todas estas condiciones en la solución por él propuesta para conciliar a Platón con Aristóteles"⁷⁸, escriví Salvador Bové, qui no es cansava d'insistir que "el problema capital de la Filosofía en nuestros días es el problema del conocimiento, y que para la solución de este problema no basta *repetir*, sino que es necesario *repenar* la síntesis tomista en vista de las preocupaciones de nuestros días"⁷⁹.

74. Cf. Salvador Bové, *Santo Tomás y el descenso del entendimiento*, Barcelona 1913, 786-787.

75. Cf. *El Apostolado Franciscano*, núm. 57 (Palma de Mallorca, 1 d'octubre de 1913) 163-164.

76. Cf. *El Mensajero Seráfico*, núm. 420 (Madrid, 16 d'abril de 1914) 254-256.

77. Cf. *El Adalid Seráfico*, núm. 408 (Sevilla, 20 de febrer de 1914) 79-80.

78. Cf. Salvador Bové, *Santo Tomás de Aquino y el descenso...*, o. c., 118-119; "El Beato Lulio es el único que ha reunido las condiciones debidas para poder efectuar la conciliación platónico-aristotélica"; *Ibid.*, 197-198; "El Beato Lulio llega a la conciliación de los dos Filósofos, evidenciando que la ideología platónica es un desarrollo, un complemento, una extensión de la ideología aristotélica".

79. *Ibid.*, 76-77.

Situats en el context cultural de la neo-escolàstica, Salvador Bové, l'any 1910, reclamava en un sermó pronunciat davant del bisbe d'Urgell Joan Benlloch i Vivó, i del Capítol catedralici de la Seu d'Urgell, que calia: "depurar el Lulisme, hay que adaptar la metodologia luliana a los gustos de la época reinante, hay que vivir; hay que evolucionar, hay que progresar siempre, como quiera que la vida sea progreso y evolución, pues no en vano pasan los siglos sobre nuestras cabezas"⁸⁰. En efecte, i tal com ho assenyala el Dr. Bové al llarg dels seus nombrosos estudis, el mètode lul·lià podia i havia de ser inserit en el moviment de la neo-escolàstica car es prestava a una relectura adaptada als temps moderns.

El mètode Luliano por su orden y encadenamiento es un método verdaderamente científico, pues en él se establecen primero los principios trascendentes con las definiciones que los explican y aclaran; después se combinan estos principios, formándose con ellos proposiciones universales y, por último, se dan reglas para aplicarlos a la solución de las cuestiones particulares. Esta aplicación se verifica por un procedimiento rigurosamente demostrativo, pues sentado su término o proposición universal, se contrae enseguida a la especie inmediata inferior, y por medio de ésta, al individuo, o sea al caso particular que se quiere resolver"⁸¹.

4. A TALL DE CONCLUSIÓ

Amb aquest article commemoratiu del VII Centenari del traspàs del beat Ramon Llull i del primer centenari de la mort d'un dels principals promotors de la represa dels estudis lul·lians a casa nostra, el reverend Salvador Bové, hem volgut deixar esbossar un itinerari a reprendre, més endavant, amb un nou estudi dedicat a examinar l'aportació dels frares caputxins de Catalunya i Mallorca als *Studia Lulliana*, tot analitzant —en un proper article— alguns aspectes de la destacada contribució al moviment lul·lista dels caputxins Martí de Barcelona (†1936), Samuel d'Algaïda (†1934) i Andreu de Palma de Mallorca (†1963).

FR. VALENTI SERRA DE MANRESA, OFM.CAP.
arxiver dels caputxins de Catalunya

80. Vegeu, *Espiritu de Santo Tomás de Aquino en sus relaciones con el problema filosófico actual. Sermón predicado [por Salvador Bové] en la iglesia del Seminario de La Seo de Urgel el día 7 de marzo de 1910*, editat dins la monografia de Salvador Bové, *Santo Tomás de Aquino y el descenso...*, o. c., 24-25.

81. Cf. Salvador Bové, *El sistema científico...*, o. c., 575.

ÍNDICE DE NOMBRES DE LUGARES Y PERSONAS¹

Abadal, Manuel: 638	Alicante: 595
Abimelec: 409 411 412 417 418	Allighieri, Dante: 619
Abu Hamid al-Ghazālī (Algezai, Gatzell, al-Ghazālī): 325-328 330-332 339 443	Aloma: 285 314 316 396 481 522 523 524
Abū Hāmid Muḥammad: 324	Alomar, A. I.: 497
África: 310 311 320 338 427 428	Alós, Ramon: 545
Agripa de Nettesheim: 552	Altieri, Lorenzo: 635
Agütera, V.: 390 394	Amengual i Batle, Josep: 304 339
Aguiló i Fuster, Maríam: 467	Amigó Pla, Francesc de Paula: 633
Agustinos: 437 598	Amiguet, Lluís: 582
Ahmad (hermano de al-Ghazālī): 330	Amorós, M.: 637 638
Akasoý, Anna: 401 414	Andaluçia: 645
Alabrús, R. M.: 591	Andratx: 621
Al-Andalus: 428	Andreu de Palma: 620 628 647
Albacete: 566	Andreu y de Orlandis, Catalina: 614
Alberni, Anna: 376 393	Antón Martínez, Beatriz: 360 371
Alberola, A.: 595	Apocalipsis: 615 616
Alberti, León Bautista: 474	Apulia (Pulla): 310 403
Alberto de Salonia: 448	Aquitania (provincia franciscana): 492
Albigenses: 296	Aragón: 309 311 380 408 492 526
Alcalá de Henares: 312 397 413	Aragüés Aldaz, J.: 350
Alejandro de Hales: 437 438 440 444 454	Arbona, Miquel: 534 541
459 460 474 493 494	Arceos, Ramon: 397 413
Alemania: 404 520 554	Arenys de Mar (convento capuchinos): 637
Alessio, Gian Carlo: 358 370	Argelia: 311
Alfonso de Proaza: 531 541	Argentina: 477 584
Alfonso III de Aragón: 308	Aristóteles: 359 370 448 450 470 498 499
Alfonso X: 549	501 536 564 571-573 643-646
Algaïda: 621	Arnaldo de Vilanova: 412 437 438 439

1. En el índice no se ha registrado a Ramon Llull por ser un nombre que aparece en todas y cada una de las páginas del volumen. Tampoco se han registrado instituciones, excepto algunos conventos, como ayuntamientos, diócesis, cabildos, universidades, pero sí los términos geográficos a los que éstas van casi siempre asociadas. Se han intercalado nombres en castellano y en catalán, respetando la lengua del artículo del que provengan, aunque algunos más comunes, que se encuentran en la dos lenguas, se han traducido al castellano. Los nombres bíblicos se han transcrito en castellano. En algunas ocasiones se han introducido entre paréntesis algunas aclaraciones para hacer más comprensible el término.